

Minnen från Malax

Artiklar ur Vasabladet 1894

”Våra arkiv, både stora och små, äro ofta nog som skrinlagda skatter, obekanta för den stora allmänheten.” Så inleder **Kustaa Hallio** sin första artikel med rubriken **Minnen från Malax**, som han skrev för Vasabladet hösten 1894. Men han tillägger: ”Så är det dock icke alldeles med kyrkoarkivet i Malax”.

Kustaa Hallio tjänstgjorde som hjälppräst i Malax församling 1893–1894. Hösten 1894 skrev han sammanlagt fyra artiklar baserade på gamla handlingar i Malax kyrkoarkiv.

Kyrkoböcker och andra dokument i kyrkoarkivet hade redan tidigare använts av flera forskare och författare. Hallio nämner som ett exempel J. R. Aspelins sockenbeskrivning *Kertomus Maalahden pitäjämästä* som publicerades i tidskriften *Suomi* år 1865.

Johannes Klockars har i förordet till *Första Boken om Malax* nämnt Hallios artikelserie *Minnen från Malax* och har antagligen haft viss nytta av den när han skrev sin bok.

Kustaa Hallio (Gustav Dean Sjöros till år 1887), föddes den 12 mars 1868 i Raumo landskommun. Han var son till jordbrukaren Gustav Vilhelm Sjöros (1827–1898) och hans hustru Josefiina Knihti (1837–1928).

År 1887 förfinskade Gustav Sjöros sitt födelsenamn till Kustaa Hallio. Ett sådant namnbyte var ju inte ovanligt den tiden. Han blev student 1887 i Björneborg och prästvigdes 1892. Sin första tjänst som präst hade Hallio i Lillkyro. Den 20 september 1893 kom han till Malax och blev hjälppräst till dåvarande kyrkoherden Frans Viktor Sandelin (1886–1897).

Det var under sin tid i Malax som Kustaa Hallio tydligen hade både tid och intresse av att studera gamla kyrkböcker och andra dokument i Malax kyrkoarkiv. Han var den tiden ogift. Ett resultat av studierna av de gamla handlingarna blev de fyra artiklarna i Vasabladet.

Den 15 december 1894 flyttade Kustaa Hallio från Malax. Hans sista tjänst var som kyrkoherde i Mäntsälä (1916–1936) där han dog den 22 maj 1936.

En utförlig biografi över Hallio finns att läsa på

http://www.rukoilevaistenkirjat.fi/Kustaa_Hallio_EL.htm

Kustaa Hallio (1868–1936)

Följande fyra artiklar av Kustaa Hallio är avskrifter ur

- Vasabladet nr 123 den 16 okt 1894
- Vasabladet nr 124 den 18 okt 1894
- Vasabladet nr 132 den 6 nov 1894
- Vasabladet nr 140 den 24 nov 1894.

Avskrift och biografiska uppgifter

Håkan Genberg

Vasabladet 16 okt 1894 nr 123

Minnen från Malax

(Samlade av K. H-io)

Våra arkiv, både stora och små, äro ofta nog som skrinlagda skatter, obekanta för den stora allmänheten. Så är det dock icke alldeles med kyrkoarkivet i Malax. Det har flitigt blifvit användt af statsarkeologen J. R. Aspelin ("Kertomus Maalahden pitäjistä" Suomi, 2 jakso VI. Helsingfors 1865); likaså i någon mån af biskop Jac. Tengström i sina samlingar ("Om presterliga tjenstgörningen". Åbo 1820), och möjligen äfven af andra.

Vi nöja oss därför med att endast i spridda drag berätta något från Malax forna dagar. Därvid anlita vi särskildt "Maalax Kyrkios Copie Book" och "Diarii och Conceptbok", jämte andra förekommande källor.

Malax får egen kyrka och pastor

I början av 1600-talet var Malax ännu blott litet bebodt. År 1612 funnos i Öfvermalax blott 31 bönder och i Yttermalax 22. Hela invånarantalet lärer då ha varit något öfver 400. År 1750 fanns det redan 102 bönder och hela folkmängden var 905; nu finnes det flere hundra bönder och folkmängden omkring 4 600. Malax, Solf och Bergö, det sistnämnda då under namnet Vargö hörde ända till början af 1600-talet till Mustasaari. Men då folket började ökas, så blef det för långväga att besöka kyrkan där, och nämnda byar beslöto att själfva uppföra en kyrka, hvilken ock byggdes 1602. Efter fem år, 1607, afskildes Malax, Solf och Vargö till särskild socken med egen pastor "Ärlige Wällärde Hr Johan Magni som tillförene hafver varit Capellan i Mustsar".

Mustasaariborna, voro dock icke nöjda därmed, och då Malaxbor någon gång kommo i kyrkan i Mustasaari, ville de utestänga dem därifrån. Detta föranledde att år 1608 den 22 juli från högvederbörlig ort sändes ett påbud om att Malaxborna må tillåtas att gå i Mustasaari kyrka "så här efter som här till". – Småningom avskilde sig dock Malaxborna helt och hållet från Mustasaari och 1613 den 20 juni stadfäste konung Gustaf II Adolf inrättningen af Malax nya pastorat, "för then vijde och långe väg, som dhe till thes förre Sockne Kyrkia hade, så at dhe sällan eller aldrih finge höra Guds ordh eller någon reeda på sitt yttersta af deras Kyrckioherde och Själesöriare få kunde, utan måste som oskehlige Creatur döo sin koos", hvaremot nu så är "stadgat och förordnat, att dhe nu altijdh höra guds ordh, och komma deruti rättan tijdh til". Dessutom bestämde konungen af kronotionden att årligen falla "4 t:r spanmål till at köpa vijn och oblater före; Item Prästen till vederlagh 16 t:r spm."

År 1628 fick Malax med Solf sin första kapellan Michael Gregorii. Kapellanen flyttade sedermera omkring 1650 till Solf, där första kyrkan hade blifvit bygd redan 1626 och hvars kapellrättigheter år 1680 blefvo ytterligare stadfästade. Numera utgör Solf, såsom känt ett skildt pastorat för sig. – Också Vargö fick sin egen kyrka i förra hälften af 1600-talet och utgör nu med namn Bergö ett skildt kapell under Malax. – Det andra nu under Malax lydande kapellet Petalax har förr tillhört Närpes.

Bänkdeleningen

I Malax såsom äfven annorstädes, gällde en noggrann bänkdelening, hvarigenom hvars och ens plats i kyrkan noga bestämdes. Denna delning verkställdes upprepade gånger och särskilda bänkdeleningslängder finnas ännu bevarade från åren mellan 1689 och 1760. Orsaken till denna åtgärd var väl åstundan att förhindra de trätor om bänkerna som ofta förekommo, hvarföre ock skilda straff och böter bestämdes åt ”den som trätor och hafver buller i Kyrckian om bänkerum eller annat, eller tränger sigh i annars rum, tijt han intet är förordnad till”. En sådan skulle böta kyrckian 3 mark S. mynt och lysas i bann, till dess han lyder. Detta måtte dock icke ha medfört åsyftad verkan, ty snart är saken åter framme och nu bestämmes ännu kraftigare medel. Som sådant ansågs för passligast.

Fotstocken

År 1680 d. 25 Martij – skrifver Biskopen i Åbo, Joannes Elai Terserius – ”blef sententierat in Publica visitatione Episcopli i Jlmola och annorstädes i Åbo stift före, att *een stock skall sättias på Kyrckiogården*, der uthi dhe som träta om benckar skola straxt insättias, så ock andra som göra oljudh och Kyrckiobuller eller löser sigh med een ansenligh Summa penning 20 eller f. R. m:tt”

Slutligen beslöts år 1696 att ”Pastores tillijka medh församlingen skohla projectera Bänckdehningen i Kyrckiorne – och projectet sedan öfverskickas till Landshöfdingen j orthen, samt en Copia dher af til Biskopen och Consistorium.”

Så uppkom i församlingarna en bestämd bänkkordning, hvilken med sträng uppsigt vidmakthölls och har fortlefvat på sina ställen i det allmänna medvetandet ända intill våra dagar.

Sträng ordning

Att äfven i afseende på annat än sträng ordning vidmakthölls, behöfver man knappast påpeka. Så bestämde biskop Isak Rothovius i sina Constitutiones af år 1628 att

”Then som uthan lagha förfall blifva ifrå Kyrckian, böthe till Kyrckian första gången 1 M:k, andra gången 2 M:k, tredje gången stå uppenbara Skrift och böthe till Kyrckian 3 M:k.” Likaså ”hvilken äter och dricker om Söndagen eller andra Helgedaghar, förrän han går i Kyrckian, böthe 1 Dal.” Om det var bröllopsfolk, så betalade de hvaren 1 Dal, men Talemannen, Brudgummen och Värden, för sigh hvar 2 Dal.”

Men till Gudstjenst ringdes ock första gången kl. 7 och sammanringdes kl. 8. Redan ½ 8 hölls skriftetalet.

Då sedermera biskop Joh. Elai Terserius höll visioner i stiftet, gaf han utom bestämmelsen om fotstocken, äfven följande förordning:

”Dhe som reesa ifrå Kyrckian på Sabatsdagar uthi otrenge måle på fiskerij eller andra wärf åthskillige reeser, och blifver med vittne öfvertygat han skall böhta 1 dr. Sölf:r m:t till Kyrckian, så många gånger som blifver beslagen och sättias i fängelse till dess Böhterne blifva ehrlagde. Ländsman, Kyrckiovärderne och Sexmännen skohla detta Exeqvera. Om dee dett icke göra skohla dhe angifvas för Befallningsmännen, att dhe låta Dem plichta lijka mycket som dhe andra, dett dhe som vederböra hafva sigh efterätta. Actum Jlmola ut supra.” (1660 den 25 Martij).

Denna stränghet synes kanske oss i mångt och mycket öfverflödig, men var dock väl behöflig vid den tiden och bidrog i icke ringa mån till att fastställa en kristlig ordning och goda seder bland folket.

Om vi då vid slutet af 1600-talet se tillbaka, så finna vi framsteg på alla områden. Väl var välståndet icke något så lysande, men odlingen sträckte sig dock nu längre bort än i början af seklet, kyrkorna i Malax, Solf och Bergö hade blifvit bygda och läskunnigheten började spridas bland folket – af ungdomen fordrades nu redan år 1695 att ”dhe vähl hafva lärdt hela Catechismum”.

Fasanfullt skulle dock århundradets slut blifva.

(Forts)

Ur Vasabladet nr 124, 18 okt 1894:

Minnen från Malax

(För Vbl. samlade af K. H- io.)

Se n: o 123.

Stora nödåren

1695, 96 och 97 följde. Frostén förstörde allt och de gamla förråden togo snart slut. Det hemskaste elände stod nu för dörren. Presterna och allmogen åto bark- och halmbröd. Men icke ens det räckte till åt alla. Folk dog af hunger och farsoter. 30 och flere lik begrofvos i samma graf, några emellanåt utan kista. Från september 1696 till samma tid 1697 dogo i Malax 356 personer, hvilket utgjorde mer än tredjedelen af församlingen. (Det vanliga var blott 20–30 döda under ett års tid). Först år 1698 blef ett godt år.

Stora ofreden

Men knappt hade församlingen och hela landet hunnit börja hemta sig från de stora nöd- och dödåren, då det nordiska kriget utbröt och medförde den oss så olycksbringande Stora ofreden, från 1713 till 1722 – Dess fasor ha blifvit beskrifna på många håll. Äfven hjältekonungen Karl XII:s bragder och olyckor äro kända. Vi förbigå därföre den delen af anteckningarna i arkivet och hålla oss blott till dem som beröra speciellt Malax.

Efter slaget i Storkyrö den 19 febr. 1714, där 58 Malaxbor föllo och 8 togos till fånga, kom ryssen till Solf och Malax. Kyrkorna plundrades, fönstren och bänkarna sönderslogos. De flesta flydde, en del till Sverige, andra åter till skogar och ödetrakter. Flere hemman blefvo utan åbo för hela Stora ofredens tid ända till 1722. Sådana voro i Yttermalax Kas, Holm, Orre, Lång, Kull, Sperring, Udd, Fogde, Haga och Mattlar; i Öfvermalax likaså Svejvar, Perjus, Paxal, Halvar, Baddar och Maras, hvilken sistnämnda först efter året 1754 fick en åbo och bebos nu under namnet Norrgård.

Bland flyktingarna namnes äfven kapellänen i Solf Jac. Brunell hvilken for öfver till Sverige, dit äfven kyrkoherden i Malax Michael Fant sett sig nödtvungen att fly. Endast sockneadjunkten Olavus Ihlkeen, född i Kalajoki 1676, blef kvar. Med egen lifsfara skötte han om de kvarblifnas andliga och lekamliga bästa.

Allt som möjligt var, doldes undan för fienden. Så berättas här, såsom i många andra socknar om kyrkklockornas nedsänkning i ån. De skulle befinna sig där litet nedanom kyrkan. Huru det är med denna sak, säkert är dock att kyrkan under Stora ofreden var utan skrud och klockor.

"Klockorna och allt annat äro borta", säges i Barth. Whaels visitations protokoll af 1719 den 2 jan. Före 1723 anskaffades en ny kyrkklocka, på hvilken står bland annat: "*Gud gif frid i tino lande. Fridericus I. Rex Svecie. Malax utplundrade församling med egen omkostnad, uti pastor And. Geddas tid. Kommen, vi vilje till Herren igen; ty han hafver rifvit oss, Han helar oss och, han hafver slagit oss, han förbinder oss ock. Hos. 6:1.*"

Till ett minne från denna tid står ock i kyrkan tillhöriga Carl den XII:s bibel å inre sidan af frampärmen följande handskrift: "– köpt sedan församlingen efter den svåra öfvergångna sköflingen var kommen i roo, med kyrkans egna medel för 72 dal. kop. m. in September 1722.

Och således första stycket, som den utplundrade kyrkan kunnat sig ånyo förskaffa. Gud för Herrans Jesu Christi skull bevare sitt heliga och saliggörande ord rent och oförfalskad också i denna lilla församling till everdeliga tider! önskar med alla rättsinta Församlingens ringa herde Anders Gedda."

Kyrkoherden Fant förblef i Sverige, men kapellanen Brunell återvände till Solf den 3 Juni 1722. Till kyrkoherde i Malax blef Andreas Gedda, hvilken tillträdde sitt embete den 20 maj 1722. Huru det då såg ut både i socknen och på prestgårdarna och i kyrkan förstås af den långvariga förödelsen. Redan 1719 nämnes att *"både Prestebordet och Capplans hemmanet äro öde, dock stå väggarna och någorledes taken bäggestädes ännu kvar."* Om församlingens tillstånd gifver kyrkoherden A. Gedda en hemsk berättelse, hvarur vi här meddela några citater.

"O Domine in qva tempora reservasti nos! (Ack Herre Gud, till hvilka förskräckliga tider hafver tu låtit oss lefva!) måge vij, som nu sedt alt det onda, som vårt K. Fädernesland öfvergångit är, med en andäktig gammal Kyrkiolärare oss billigt utlåta. Ibland oss som nu lefva är intet barn, som intet skall veta tala om, huru förtryckte, föracktade och illa utkomna vij varit för våra Fiender: Dock acktar man för de efterkommande (om Gud vill ännu den syndiga Werlden stå så länge att något släckte efter oss kommer) i denna Kyrckiones Document- eller Copia book som uti den öfvergångna almäna skiöflingen är conserverat, korteligen uptäckna, huru den heliga Guden sina Rättfärdiga domar öfver detta landet utfört, och hvad oss uti vår tid skedt är."

Skildras sedan i korta drag konung Karl den XII:s färd till Ucrain, hans olyckliga batalj vid Pultava 1709 och hans vistelse i Turkiet. – Under tiden konungen var på denna färd, kom Ryssen, eröfrade Riga, Reval, Pernau m.fl. och föll in i Finland i början af året 1713.

"Jagade icke allenast, genom ett – tyranniskt framfarande, ne belli qvidem jura servans, de värnlöse invånare ifrån huus och hemvister, utan och de få och svaga där ännu stående svänkska eller rättare sagt finska Troupper ifrån den ena Orten till den andra, hvilka vid Pelkene uti Tavastland bödo honom hufvudet, men blefvo av hans stora mackt straxt förskingrade, sedan de till sig fådt det Raskaste manskap af nästgränztande almoge, den dem, förföljande Fienden d. 19 Feb 1714 i Storkyro emellan Napo och Tajpale byar En så blodig slacktning, att ganska få af de våra öfverblefvo. Därpå blef den segrande fienden herre öfver landet, plundrade, skiöflade och bortförde hvad han öfverkom i 3 veckors eller en månads tid, skonandes icke mera Guds huus, dess skrud, klåckor och annat det Gudi helgat var, än ens och hvars privata egendom, den han utan anseende till Personen åfta med obarmhärtigt pijnande af ägarne söckte utprässa, så att mången måste ock deröfver sättja lifvet till.

Och det han den gången lämnade, tog han med så mycket större grymhet igen, då han hösten derefter in Sept. återkom och sedan han borttagit all boskap samt andra lifsmedel, satte den skräck uti inbyggarene, att de hela hösten ja i 10, 12 á 14 veckors tid måste uppehålla sig, många med små daggande barn, under bar himmel i skogen. Så stort var Fiendens tyranni, att han ock allt ungt fålk, ja alla barn han öfverkom, bortförde, hafvandes man allenast i denna lilla Socken med de i Kyro slagne, hemma massacerade och bortförde räcknat och saknat 160 personer (bland dem: bortförda 60 gossar, 20 flickor och 3 hustrur, hemma dödade 7, i Kyro slagne 58, fångne 8 och till ryska soldater uttagne 4).

Denna förföljelse gjorde, att hvar och en som kunde undkomma, gaf sig på flyckten, derest kanske ännu flere borta blifvit. Hvarcken Präster ja och de mäst nijtälskande Präster eller andra Landetz Betiente kunde blifva hemma, ty ingen fick skiöta sin lagliga kallelse, utan den som kom i Fiendens händer, vare sig Präst eller annat stånd, måste låta bruka sig att indrifva de af Fienden pålagda Contributioner, hvar till hvar och en Rättsinnigs samvete sig inte kunde finna, dherföre

blef landet så gådt som utan Lärare. Gudz nåd var det dock med denna församlingen, att hans Wyrdigheet H:r Olaus Ilken S:ministerii Adjunctus här i församlingen, vågade sig att blifva qvar, andans ämbete att skiöta, oacktat hvad tourturer, besvär och förfång han af det Främmande Fålket måste lida.

Så hölt nu fienden i 3 åhr huus här i landet, hafvandes för dess här qvarlämnade Postering stadigt sitt hufvud Qvarter uti Wasa, men sin förpåst uti Solfvo och här, så att invånarna nogsamf fingo pröfva hvad Gudz hotelse i Lev. 26: 17: *Och de som eder hata, skola råda öfver eder*, har att innebära. Änteligeu lindrade den barmhärtige Gud, som mitt i vreden tänker åfta på nåden, ...het * så vida, att han gaf Fienden in, att af de fång .... — * betiente, sättja Lagmän, och dem som nödlidandom — — * skulle, öfver dessa eröfrade länder, hvilka ehuruväl de första af dem, sågo mer på deras egen nytta än på Josephs skada, så hafva dock de senare här i landet lämnat efter sig det goda vitnesbörd, att de brukat samvete, och så mycket hoos dem stådt skaffat hvar och en Rätt.” *) originalet defekt

Sedan skildrar han konungens återkomst, belägringen i Stralsund, krigståget till Norge, konungens död, kronans antagande af drottning Ulrika Eleonora, krigets vidare utveckling och fredsluten under Fredrik den I:s regering år 1720 och 1721. Slutar sedan med tillönskningar om fredens bevarande, irriga lärors afböjande och en god och trogen öfverhet,

”att allt måtte ordentligen och skickeligen tillgå, och denna vår Kyrckiobook så härefter, som härtills blifva uppfylt med helsosamma, Guds ära och själarnas uppbyggelse sökande Förordningar. Det göre Gud för Jesu skull! Detta önskar Församlingens Ovärdige, dock i Gudz Kraft Redebogne, Ordentligen kallade och välmenande herde, vid sitt anträde till Församlingen d. 20 Maji 1722. *And. Gedda.*”

(Forts)

Ur Vasabladet nr 132 den 6 nov 1894:

Minnen från Malax

(För Wbl)

Efter Stora ofreden tala urkunderna om rastlös sträfvan att återställa de genom förödelsen rubbade förhållandena.

Hjälpmedel samlades icke allenast till de egna både enskilda och allmänna byggnaderna m.m. iståndsättande utan hjälp behöfvdes äfven till aflägsnare trakter. Ända till *Umeå* för dess kyrkas återuppbyggande var en kollekt öfver hela landet beviljad år 1723. Och på närmare håll nämnas särskilt bland de hjälpbehöfvande *Brahestads kyrckia och publiqve hus*, för hvilkas återbyggande borgmästaren Gabriel Corte på Brahestads invånares vägnar hade hos Kongl. M:t anhållit att få igenom Collecter och Stamböcker hopsambla någon hielp och understöd. I sin anhållan beskrifver borgmästaren Corte hurusom ”Ryssarne vid deras invasioner där sammastädes ibland andra städer också aldeles förstört och uppbränt Brahestad, med de där varande publiqve hus, så väl som Kyrckian, hvilken til skrud, fönster, dörrar, innandöme och Klockor är aldeles ruinerad: förmåendes Invånarne för deras stora armod och medellöshet samma publiqve hus och Kyrckia omöjligen åter upbyggia och förbättra.” Tillstånd till uppbärande af en allmän kollekt öfver hela riket och stamböcker hos christmilde menniskor medgafs i Stockholm den 20 Mars 1722.

”Till den af Fienden ruinerade *Kyrckians och Trivial Scholans uprättelse i Wasa Stad* samt Kyrckioskruds, orgelvärcs och Klockors anskaffande med mehra” gafs likaså tillstånd i Stockholm den 22 Januari 1723 att samla nödiga medel öfver hela riket.

Oändliga kollekter förekommo nu i dessa år för Gripswalds kyrka, för finska kyrkan i Stockholm, för Nerpes kyrka, för turkiska fångar m.m.

Då emellertid ansökningarna om dylika kollekter blefvo alltför många och nästan hvarje kyrka var i behof av hjälp resolverade konungen den 24 Febr. att

”ehuru Kongl. Majjt i nåder gärna är benägen att bevilja de begärte collecter och stamböcker uti alla församlingar öfver hela riket för de i Åbo Stift nu dels upbrände dels til taak, fönster och bänckar jämmerligen förderfvade hus och Kyrckior, dels deras reparation och förbättrande, hvartil de sielfve skola vara aldeles oförmögne, doch som en stoor del andra Kyrckior öfver hela Riket, som dels äro förfalne, dels af fienden och vådeld aldeles ruinerade och upbrände, med Collecter efven väl behöfva uphielpas, hvilcka likväl för deras myckenhets skul, ganska litet torde importera och förslå; så samtycker K. Majjt i nåder til sådane i underdånighet söckte collecter och stamböcker öfver hela Riket, men finner likväl rådligare, til at derigenom vinna så mycket tillräckligare sammanskott, att dermed bör anstå til något fram bättre.”

Äfvenså hade ansökningar gjorts om anskaffande af nödig ”*communions vijn* för de ruinerade församlingarna”, om ”reparation, som til de i fientliga tider mästedels allestedes ruinerade *Scholae husen* ej mindre än til *betienternas embetes gårdar* betarvas”, m.m.

Malax tycktes ej ha deltagit i dessa ansökningar. Med egen hjälp reparerades församlingens allmänna byggnader, kyrka och prestgård, anskaffades klockor, kyrkoskrud m.m., ”så mycket närvarande tidens svårighet medgifver”, säges i ett visitationsprotokoll af Claudius Hedman.

Dessa gemensamma sträfvanden tyckas nu gifvit upphof äfven till ett vaknande kommunalt lif. Så talas det år 1723 om *socknestugors* anskaffande, om *socknestämmor* m.m.

Hvad det *religiösa lifvet* beträffar, säges i Barth. Whaels visitations protokoll bland annat att "aftonbönstunderna hållas uti Bylagen, hvartil de vijdare förmantes." Husandakten torde således varit någorlunda allmän.

Emedan *literaturen* och isynnerhet den religiösa *literaturen* är ett bland de mäktigaste medel till att föra ett folk framåt i kristendom och goda seder, så tycktes denna sak legat de höga vederbörande på hjärtat vid denna tid. Så utkom med statens bidrag och med församlingarnas understöd vid denna annars så fattiga tid sådana stora arbeten som Carl den XII:s Bibel, J. Grezeli Bibelvek med vidlyftiga förklaringar, Symboliska böckerna och Kristian Scriver's Sjalaskatt, hvilken än idag stå högt i värde. Om de sistnämndas öfversättning och prenumeration skrifver biskop H. Witte den 8 December 1725:

Under Stora ofreden tycktes en del af Ryssarne blifvit förtrogne med vår religion och våra förhållanden, så att de anmälde sig till att öfvergå till den ev. lutherska läran. Biskop Herman Witte skrifver därföre i ett bref af år 1722, huru som han "förnummit att några *Ryssar vilja tråda till* vår sanna Evangeliska *Lutherska religion* och gifta sig med våra qvinfolk, så varder härmed Edra ärevördigheter – kunnigt giort, att de alla sådan Ryssar, som vilja bekänna sig till vår sanna Lutherska religion, ville antaga men intet tillåta att gifta sig med några qvinnor här i landet förrän bemälte Ryssar uti förnämsta stycken af vår Lilla Cateches blifvit vähl informerade och sig igenom publicam Communionem S:ae Coenae till Vår Lutherska Kyrka bekänt hafva. Och aldenstund några Prästmän sig hoos mig förfrågat: Om bem:te sådane Ryssar skulle omdöpas så länder dem till svar och alla till efterrättelse, att sådan omdöpelse är aldeles onödig och att de förutan någon omdöpelse praevia informatione Catechetica ad sacram coenam kunna admitteras."

Hvad *folkets undervisning* i allmänhet beträffar gifves något senare eller år 1742 många goda råd, hvilka ännu äro efterföljansvärda. Så förmanas där 1) att man uti examinerande rättar sig efter hvars och ens ålder och begrepp, 2) att man intet besvarar them med mindre nödiga, otydeliga och för theas förstånd obegripliga spörsmål, som intet göra till saligheten, 3) at man föreställer alt på thet aldra enfaldigaste sätt, och så lagar at the kunna svara ther på med sina egna ord, utan at binda them til the ord som stå i spörsmålsboken, så at man hör om the förstå eller intet; 4) at man för all ting drifver på sielfva praxin eller christendoms öfningen, utan hvilken blotta kunskapen är fåfång, hvilket förnembliqast bör i achttagas med theas förhör, som första gången skola beredas til then heliga Nattvarden. 5) Them som äro mycket svage i sin christendoms kunskap och hafva svårt för at fatta, böra frågorna föreställas på flere sätt l. med andra ord och uprepreteras flera gånger och försökas, om the, som tå finnes aldelse dumma och oförståndige, icke skulle åtminstone kunna svara med ja och nej, när man säger them thet the böra svara.

Från denna tid härleda sig predikoförhören i kyrkan och skriftskolorna.

Minnen från Malax

(För Wbl) Se n:o 132

Om det religiösa lifvet nämndes redan tidigare, att detsamma i början af 1700-talet tyckes hafva varit här såsom äfven annorstädes i landet ganska lifligt. ”*Berättades och at afton bönestunderna hållas uti Bylagen, hvartil de vijdare förmantes*”, säges i prosten Bartholdus Vhaels visitations protokoll i Malax af den 2 januari 1719 – således under Stora ofredens tider.

Mot slutet af nämnda århundrade och i början af det nuvarande tyckes däremot det religiösa lifvet gått neråt både hos lärarena och folket.

Från denna tid daterar sig ett egendomligt minne i Malax, nämligen *Likbränning i början af nuvarande århundrade*. Helt enstaka i vårt lands häfder ända från den hedna tiden torde den likbränning vara, som försigick i Malax någotdera år 1807 eller 1808.

Kyrkogården, som låg kring den gamla kyrkan midt emot prostegården, var för liten, så att vid gräfvande af grafvar alltid stöttes på gamla lik och oförmultnande kistor. För att så mycket bättre dela sins emellan det trånga utrymmet, hade bönderna uppfört hvar för sin nummer egna grafhus. Dessa bestod af små byggnader öfver öppna, djupa grafvar, dit kista lades på kista tills grafven och hela rummet blef fullt. Då sedan de äldre liken något förmultnat, kastades kvarlevorna i benhuset.

När det nu blef allt svårare att få rum åt alla lik på kyrkogården, beslöto en gång kyrkoherden och sockneadjunkten – hvilka berättas varit båda två ganska begifna på starka varor – att verkställa likbränning. Liken fördes till åstranden nedanom kyrkan och fyra karlar, hvilka först blifvit dugtigt förplägade med hembrändt brännvin, åtog sig bränningen.

Huru väl de utfört sitt åliggande, säges icke, men äldre folk berättar att det hade uppstått däraf en sådan lukt att då vinden låg mot Mattlarsbacken, där nuvarande kyrkan är belägen, folket därifrån måste fly.

Något nytt försök gjordes aldrig mer och då kyrkoherden sökte sig till annan ort, gjordes på honom ingen anklagelse heller. Så berättar folket. Ingen anteckning ha vi dock därom funnit i kyrkans arkiv.

Sockenmagasin

Flere nyttiga saker härleda sig dock från samma ”ekonomiska tidehvarf”. Bland sådana må nämnas socknemagasinet, hvilket säges hafva blifvit till följd af Höga Öfverhetens påbud år 1814, genom dåvarande kyrkoherdens nitiska åtgärd här inrättadt.

Om samma socknemagasin klagas sedermera år 1832 att ”drifne af begär att öka fonden, utan omtanke att vid möjligen inträffande allmän missväxt ega någon besparing i Magazinet, hafva sockneboerne ansett det för den bästa vinst att låta Magazinet få räkna sig till godo ränta på ränta, och icke, enligt reglorna för Magazinet inrättning, hvar höst då god Spannemål från åkarna fallit, indrifva både ränta och hufvudstol, för att sedan höst och vår vid såningstiden kunna begagnas af hvarje delägare själf. Däraf har den obehagliga händelsen inträffat, att då en hvar önskat hafva något att påräkna från nämnde Magazin, befinnes detsamma vara alldeles uttömdt.”

* * *

Från samma tid äro äfven nuvarande *kyrka och begravningsplats*, hvilken sistnämnda var färdig år 1833.

Ett innerligt religiöst lif förspordes åter först under "Gambel Doktors" Prosten Jakob Wegelius tid (1832—1861), hvilken var doktor i 3 fakulteter, den teologiska, filosofiska och medicinska och kallas allmänt af folket för "Gambel Prostin" och "Gambel Doktorn".

* * *

Sist bifogar jag här:

Kyrkohistoriker att beakta. Uti "Maalax Kyrckios Copie Book" sid 309, ingår ett protokoll af år 1706 d. 1 Martii, där bland annat nämnes: "All Original Documenter och Skrifter, som angå hela Clerum i denna orten, förvaras här i G. Carleby Socknkyrckia, i ett därtill förfärdigat Skrin; Och som H:r Probsten Mag. Falander berättade, att en del af de Eldste Skrifterne blifva illa farne och förmultnade, så att man befarar, det de hedanefter nepl:n kunna läsas; altså blef beslutit, att de i Pastorum i Cronoby och Kelfio närvaro skola uttagas, och sedan de äro numrerade i en bok, som dertil förferdigas bör, med ren styl afskrifvas, och sedan af H:rr Praeposito och bem:te Pastoribus collationeras och vidimeras Efterkommande til efterrättelse."

K. H—io.